

Învățământul românesc din Lipova între tradiție și inovație (1919-1940)

The Romanian Educational System in Lipova(Arad). Between Tradition and Modernity (1919-1940)

*Stelian-Ioan Boia,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad*

Abstract

On June 20, 1919, the Romanian authorities had received the premises and the goods of the Lipova schools, while the classes started in autumn, in a United Romania. There had begun a new development and progress period for Lipova and its education system, which materialized in several actions of modernization, reorganization, and endowment of the schools.

After 1918, the former Civil School became the Average School for Boys, changing its name again, in 1928, in the Gymnasium for Boys. Between 1934 and 1939, it had the same headquarter, director and teachers with the Commercial Highschool from Lipova. On September 1st, 1938, the two education institutions merged in a new entity.

The Romanian Commercial School had opened in 1919, becoming one of the most important vocational education institutions from the Western Romania, and being attended by students from many Transilvanian and Banat places. Between 1936 and 1938, the school had taken the name of Commercial Highschool until the merger with the Gymnasium.

Excepting the public schools, Lipova had a Confessional School for Girls (since 1875), with teaching in German after 1918, and which became the Romano-Catholic. Gymnasium for Girls beginning with 1928. For the more, the Average School for Girls began its activity in 1920, while the Public. Gymnasium for Girls functioned between 1928 and 1929.

Keywords: Lipova, education, school, gymnasium, reorganization

Odată cu Unirea de la 1918, societatea românească începe să prindă contur. După 1918, statul român unitar avea minorități numeroase, era un stat care includea sisteme de învățământ diferite, o societate încă

neunificată. Staul trebuia să integreze minoritățile mult mai educate, mult mai instruite și deci pregătite. Învățământul a fost principalul mijloc pentru a realiza unificarea societății și pentru a o construi. Cele mai educate provincii cu învățământ mai dezvoltat, erau tocmai cele care veniseră: Banatul, Bucovina, în timp ce Basarabia era la antipodul acestora, dar și setea de învățatură era mult mai mare aici.

După marele reformator Spiru Haret, societatea interbelică încerca să se adapteze la noile date, la sistemul de învățământ. La 1918 suntem în posteritatea lui Spiru Haret, cel care dorea ca prin învățământ să ridice satul și țăranii. La sat, învățătorul nu este doar cel care învață copiii să scrie și să citească, el trebuie să educe continuu, în ideea că învățând să socotească nu mai lutea fi înșelat de arendaș, învățând să citească va cunoaște și va înțelege textul învoielilor agricole. În perioada interbelică, cel care va continua politica lui va fi ministrul Constantin Angelescu, un chirurg renumit, cu studii strălucite și cu o practică deosebită la Paris, devenit rudă prin alianță cu Spiru Haret, prin căsătoria cu fiica lui Grigore Monteoru, astfel că se simte oarecum obligat să îi preia moștenirea.

Contemporanii l-au numit pe doctorul Constantin Angelescu „doctorul cărămidă” pentru că pe timpul lui s-au construit peste 7.000 de școli. El a fost ministrul Instrucțiunii Publice în toate guvernele liberale din perioada interbelică, ceea ce denotă o anumită coerență a demersului guvernamental.

Printre direcțiile a acestui demers era o preocupare de a ridica învățământul în limba română. S-a creat așa-numita „zonă culturală”, un spațiu de 50 de kilometri aflat lângă graniță, din NV până la Cadrilater, iar profesorii care predau acolo beneficiau de anumite avantaje de natură pecuniară, dar și de natură simbolică, cu un salariu cu 50% mai mare și dreptul la o suprafață dublă de pământ, față de ceilalți învățători de la țară care aveau dreptul la o jumătate de hectar de pământ. Acești dascăli aveau și alte obligații decât cele care țineau strict de natura profesiei, trebuiau să organizeze diverse manifestări cu caracter românesc, făceau ore suplimentare cu adulții, manifestări culturale, formațiuni corale, organizau excursii în soațiul simbolic al nașunii, trebuiau să îi facă să se simtă români pe cei care se simțeau deznăționalizați la sfârșitul secolului al XIX-lea.

După 1918, erau mai multe sisteme de învățământ în perioada interbelică, venind din experiența istorică, educațională, dar și de altă natură a diverselor provincii. În acest context s-a adoptat legea învățământului primar în 1924 care păstrează unele caracteristici din perioada anterioară, precum obligativitatea și gratuitatea. Utilitatea școlii nu este încă bine statuată în societate din punctul de vedere al mentalului. Școala primară era

de 7 ani. Pentru cei care după 4 ani nu urmau cursurile școlii din învățământul secundar, era prevăzută o perioadă de trei ani pentru cursuri practice, cursurile în cei trei ani fiind orientate spre mserii, spre activități practice cu specific tradițional.

Pentru a încuraja educația, se alocau fonduri mari, bugetul educației era de 12%, iar în anumite perioade urca la 16 %, dar acest procent era net inferior statelor vecine. În momentul interbelic, investiția în Educație reprezenta o chestiune esențială. Națiunile doreau să-și construiască anumite identități, iar școala este un instrument de construcție a națiunii. România a preluat formele occidentale și a încercat să le adapteze situației concrete prin crearea fondului. Era un învățământ centralizat, nefiind acceptate particularismele sau învățământul descentralizat. Deși, în mod oficial, era descentralizat, fiind lăsat în seama comunelor, în mod real era centralizat, sub raportul programelor, al supravegherii procesului educațional.

Unii părinți mai înstăriți mențineau obiceiul de a-și educa copiii acasă, așa cum se făcea în perioada în care existau prea multe instituții de învățământ. Aproape fiecare liceu avea 5-6 elevi care susțineau examenul de Bacalaureat după ce învățau acasă, cu profesori particulari. Examenul era cel care atesta cunoștințele, și nu liceul urmat.

După ce a fost creat cadrul legal al învățământului primar, următoarea treaptă de învățământ era cel secundar, o lege de unificare a acestuia s-a dat în 1928, având ca inițiator pe același ministru, dr. Constantin Angelescu, având loc și intervenții anterioare; în 1925 s-a reintrodus Bacalaureatul.

Istoria învățământului, în cazul de față istoria școlii românești din Lipova în perioada interbelică, nu include numai justificarea unui raport inseparabil între învățământ și societate, ale căror interese le slujeau prin mijloace proprii. Ea impune și efortul decantării unor aspece diferențiate care se impun a fi cercetate și interpretate în interacțiunea lor, știind că ele reprezintă un tot unitar. Pornind de la astfel de considerente preliminare, vom putea reconstitui ansamblul istoric care a generat trecerea treptată la un învățământ românesc în Transilvania și Banat-deci implicit în părțile Aradului și ale Timișului - și vom putea înțelege în același timp eforturile megând până la sacrificiu, depuse de factorii responsabili de întreaga suflare românească, pentru progresul școlii în limba română.

1. Cadrul istorico-politic

Desăvârșirea unității național-statal a românilor la 1 Decembrie 1918, eveniment de covârșitoare importanță pentru devenirea istorică a

României, a realizat carul național și social-economic necesar unei evoluții pe plan superior a civilizației românești. Odată cu înfăptuirea statului național unitar român, județul Arad se încadrează definitiv între hotarele statului național român unitar, conform hotărârii adoptate de către adunarea plebiscitară de la Alba Iulia din decembrie 1918, pe care o votează în unanimitate delegații de drept sau aleși, reprezentând județul Arad, prezenți în Sala Unirii, precum și numărul mare de participanți din părțile Aradului, prezenți pe Câmpul lui Horea.

Pentru conducerea Transilvaniei, Consiliul Național Central hotărăște instituirea Marelui Sfat Național Român din care făceau parte și 23 de arădeni dintre care Vasile Goldiș, secretar consistorial al Episcopiei Ortodoxe a Aradului, Iuliu Grofșoreanu, învățător din comuna Gașa, V. Stanciu, profesor la Arad¹.

La 15 noiembrie 1918 sunt numiți prefectii celor 23 de județe, deci și al județului Arad, dar și primarii orașelor Arad, Cluj și Sibiu². După intrare trupelor franceze în Arad, în ianuarie 1919, guvernator al Aradului, din 20 februarie până la 6 iunie a fost numit Gondrecourt, înlocuit apoi cu generalul De Tournadre³. Consiliul Dirigent, făcând abstracție de existența liniei de demarcație, îl numește pe Iustin Marșieu, recunoscut de guvernatorul Aradului doar ca prefect al județului unde erau deja intrate armatele române, dar nu și al orașului Arad, unde rămâne în funcțiune prefectul maghiar comisarul Ferdinand Green. În aceste condiții, Iustin Marșieu este nevoit să-și mute sediul la Radna, unde se va constitui Comisia administrativă județeană, care la 17 mai 1919, va ține prima ședință⁴. Introducerea administrației românești în oraș va mai întârzia până când va avea loc consfătuirea din 5 iulie 1919 între De Tournadre și Iustin Marșieu. La 10 iulie 1919, generalul De Tournadre comunică prefectului Marșieu ordinul Comandantului Suprem al Armatei Aliate din Orient, conform căruia administrația orașului Arad trece în mod definitiv în mâinile autorităților românești. Până la 12 iulie 1919⁵, toate trupele franceze părăsesc Aradul, iar cele franceze și sârbești din nordul Mureșului până la 27 iulie. În evoluția și dezvoltarea orașului și a județului Arad începe o nouă etapă - cea a înscrierii definitive și complete a acestui ținut în circuitul economic, politic și național al României Mari.

Odată cu instaurarea definitivă a administrației românești în județul Arad și cu extinderea completă a autorității Consiliului Dirigent în aceste părți, a început munca uriașă de organizare a noii administrații, care la început urma să conducă după legile vechi ce rămăneau în vigoare în mod provizoriu, cu excepția celor indicate de Consiliul Dirigent. Limba română devenea limba oficială în serviciile publice și după caz, acolo unde

naționalitățile conlocuitoare formau 1/5 din populație, se putea folosi în administrație și limba maternă. Municipiile și județele erau conduse de către un prefect ca reprezentant al guvernului, primul funcționar al județului fiind subprefectul, care conducea administrația din județ⁶.

Treptat în părțile Aradului, ca și în restul Transilvaniei și a celorlalte provincii intrate în componența statului român național unitar, a fost introdusă legislația unificată a întregii țări. Procesul unificării legislației s-a realiza, atât pe calea extinderii unor legi din vechiul regat, cât și pe calea elaborării unor coduri de legi, valabile pentru întreaga țară, care înlocuiau pe cele regionale între care o mare parte a dispozițiilor legii privind organizarea învățământului secundar și superior.

Județul Arad a intrat în componența statului național român unitar cu o suprafață de 6005 km. pătrați, cuprinzând pe lângă orașul Arad, comunele cu satele aparținătoare vechiului Arad și câteva din fostul comitat Cenad care prin trasarea hotarului de vest intrau în componența statului român⁷. Cele 216 comune rurale existente pe lângă comuna urbană Arad au fost împărțite în 9 plăși⁸. Județul Arad era al treilea ca număr de locuitori și al cincilea ca suprafață din Transilvania⁹. Organizarea administrativă a județului rămânea aceeași până în anul 1926, când se modifică datorită aplicării prevederilor reformei administrative din 1925, dată la care intră în componența sa, 10 comune dintre localitățile propuse de Uniunea județeană în 1921, până atunci aparținând județului Timiș. Deși suprafața județului Arad crește la 6255 km. pătrați, ca unitate administrativ-teritorială rămâne tot al cincilea ca suprafață din cele 22 de județe ale Transilvaniei, iar ca număr de locuitori al unsprezecelea¹⁰.

În baza Decretului regal nr.2465/25 septembrie 1925 și a Deciziei ministeriale nr.87.615/9 octombrie 1925, teritoriul județului Arad, era organizat în 10 plăși, 194 comunerurale și 2 comune ubane nereședință de plasă¹¹. Împărțirea administrativă a județului Arad a rămas aceeași în perioada anilor 1926 - 1929, dar începând cu anul 1930 se va schimba din nou. Astfel, conform Anexei nr. 1 la Înaltul decret regal nr.4.063 din 7 decembrie 1929, județul Arad avea o comună urbană-municipiul Arad - și 22 de comune rurale, împărțite în 9 plase, suprafața județului ajungând la 6.248 km.pătrați și va rămâne aceeași până la sfârșitul perioadei interbelice¹².

În anul 1932, numărul comunelor a fost mărit la 226 pentru ca în anul următor să se revină la împărțirea județului în 224 de comune până în anul 1935, din 1936 numărul plășilor fiind mărit la 10, apărând în plus plasa Târnova, al comunelor la 227 și al localităților la 234¹³, împărțirea administrativă rămânând aceeași și în perioada 1936-1940¹⁴. Integrarea

definitivă a județului Arad în cadrul statului român a avut urmări pozitive, cunoscând importante creșteri și sub aspect demografic. Astfel, dacă în 1920 județul Arad avea în total o populație de 397.969 de locuitori, în 1923 ajunge la 402.303 locuitori¹⁵ număr care se menține aproape același până în 1926¹⁶, pentru ca apoi să crească ajungând în 1930 la 423.649 de locuitori¹⁷, populația sporind în continuare până în anul 1938, scăzând ușor în 1939, pentru a crește din nou în 1940 și a scădea în anii următori. În aceeași perioadă a sporit populația orașului Arad de la 77.166 locuitori în 1931 la 84.373 în 1944, procesul cunoscând și scăderi în acest interval, în anii 1940-1941, populația Aradului fiind de numai 74.742 de locuitori¹⁸. Din punct de vedere etnic, cea mai mare parte a populației județului Arad era românească. Astfel, din totalul populației județului în 1930 de 341.865 de locuitori, 233.980 erau români, 44.348 maghiari, 47.793 germani, 1.497 evrei și 14.247 alte naționalități¹⁹.

Organizat pe baza principiilor progresiste ce au călăuzit Resortul cultelor și instrucțiunii publice din cadrul Consiliului Dirigent, învățământul de după Marea Unire din Transilvania poartă amprenta vederilor înaintate ale arădeanului Vasile Goldiș, conducătorul resortului. Învățătorii și profesorii erau chemați să uite umilințele și suferințele îndurate până atunci, să acorde respectul cuvenit fiecărei naționalități și să evite discriminarea între elevi pe motive naționale. La 1 noiembrie 1921, prin scoaterea școlii de sub utela confesionalismului, cu toată opoziția manifestată de oficialitățile bisericești, s-a trecut la etatizarea învățământului, măsură dictată de necesitatea realizării unui învățământ unitar pe întreg cuprinsul României întregite. Unificarea propriu-zisă sub raport structural și funcțional a învățământului din Transilvania cu cel din Vechiul Regat s-a realizat însă câțiva ani mai târziu, în 1934, ca urmare a intrării în vigoare a legii dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice.

Sub regimul Consiliului Dirigent, învățământul din provinciile unite cu România cunoaște o perioadă de tranziție. Resortul cultelor și al instrucțiunii publice de pe lângă acest organism emite un Regulament provizoriu²⁰, pe baza căruia vor funcționa școlile până în anul școlar 1922-1923 când se trece la aplicarea și în Transilvania a Regulamentului școlar din vechea Românie, modificat și adoptat în decursul anului 1922²¹. Încă din decembrie 1918, Vasile Goldiș, șeful Resortului cultelor și instrucțiunii publice al Consiliului Dirigent dispune să se întrerupă orice legătură cu Ministerul Cultelor de la Budapesta. Treptat, unele instituții școlare dobândesc atribuții și denumiri noi. Așa spre exemplu, în locul „Inspectoratului școlar regesc” ia ființă o nouă instituție-Inspectoratul școlar²².

Rezultatul acțiunilor de etatizare întreprinse de sfaturile școlare și învățători a fost hotărârea Consiliului Dirigent de a numi pe toți învățătorii de la școlile confesionale subvenționate de stat ca învățători de stat la 1 noiembrie 1921. În orașul de pe Mureș, etatizarea s-a făcut la 1 iulie 1921, când au fost trecute pe seama statului cele 14 școli comunale la care funcționau 60 de învățători. În octombrie același an, luna premergătoare etatizării, în județul Arad funcționau 513 învățători, repartizați pe cercuri școlare²³. În fiecare oraș în care funcționau școli secundare, urma să se înființeze o Eforie școlară compusă din 15-20 de membri²⁴. Din 1922-1923, Ministerul Instrucțiunii Publice a hotărât organizarea în fiecare școală de comitete școlare subordonate Comitetului școlar județean. Inițiativa a aparținut lui V. Branște, care a inițiat organizarea sfaturilor școlare, menite să intensifice relațiile școlilor cu societatea, încă înainte de etatizarea învățământului.

Prin desființarea Consiliului Dirigent, în aprilie 1926, Resortul instrucțiunii publice se transformă în Secretariat general, cu atribuțiuni mai restrânse, funcționând ca organ subordonat Ministerului Instrucțiunii²⁵. La rândul său, Secretariatul general se transformă în Directorat general, desființat în ianuarie 1923. În mai același an s-au desființat inspectoratele regionale în cele 15 regiuni școlare din țară. În Transilvania funcționau 5 inspectorate regionale cu reședința la Timișoara, Oradea, Cluj, Sibiu și Brașov. Inspectoratul școlar din județul Arad era subordonat Inspectoratului școlar regional Timișoara.

Arhivele rămase de la școlile din comitatul, respectiv județul Arad și implicit de la școlile de pe raza orașului Lipova, care se afla ca structură administrativ - teritorială în componența comitatului Timiș, respectiv a județului Timiș-Torontal sunt de o deosebită diversitate. Ele constă îndeosebi din registre-matricole, cataloage, procese verbale de inspecții, procese verbale încheiate în consiliile profesionale sau în ședințele comitetelor școlare și mai puțin din dosare cu circulare, rapoarte și corespondență privitoare la organizarea și desfășurarea actului de învățământ.

2. Învățământul din Lipova între cele două războaie mondiale (1919-1939)

Înainte de Primul Război Mondial la Lipova, localitate încadrată administrativ în comitatul Timiș ființau gimnaziile și licee cu predare în limba română, maghiară și germană, instituția care a precedat activitatea Gimnaziului mixt din localitate, s-a numit Școala civilă și a fost înființată în anul 1874²⁶. Era o școală de băieți, cu limba de predare maghiară și durată

de școlarizare de șase ani. La început, subvenționarea ei intra în grija magistratului orașului Lipova, iar din anul școlar 1883-1884, a fost preluată de către stat²⁷.

Școlile civile erau organizate de regulă în localități cu peste 5.000 de locuitori, asimilându-se școlilor medii. Înscrierea la școala civilă se făcea pe baza certificatului de absolvire a cursului primar (de 4 sau 6 clase).

Școala civilă din Lipova a funcționat sub această denumire până în anul școlar 1918-1919, când devine Școală Medie Civilă de Stat pentru Băieți. În anul școlar 1924-1925, Școala Medie Civilă de Stat pentru Băieți din Lipova avea la conducere pe profesorul Gheorghe Rusu ca director, absolvent al Academiei pentru pregătirea profesorilor de la Budapesta. Corpul profesoral era alcătuit din următorii profesori titulari: Simion Crăciunescu (maestru titular dexterității), decedat în 1923, Vasile Debău (absolvent de teologie, cu diplomă de profesor, paroh local), Martin Erdelyi (absolvent al Școlii de Arte și Meserii din Budapesta), Alexa Grivu (absolvent al Universității din Cluj-matematică-fizică) și Petru Isdrăilă (absolvent al Universității din Cluj-științele naturii și chimie). Pe orele vacante suplineau profesorii: Aurel I. Lepădatu (limba franceză-profesor la Școala Comercială), Emilia Molnar (limba română-profesor la Școala Medie de Fete), Ioan Oiță (limba franceză-șeful Serviciului Poștal Lipova) și Teodor Selagian (limba română-director al Școlii Comerciale)²⁸. În anul școlar 1923-1924 au frecventat cursurile 176 de elevi ordinari, cu 40 mai muți ca în anul școlar 1922-1923 și 23 de elevi particulari²⁹.

Începând cu anul școlar 1928-1929 școala își schimbă din nou denumirea devenind Gimnaziul de Băieți, iar în anii 1934-1938 se va numi Gimnaziul Mixt din Lipova. A avut un sediu comun cu Școala Comercială din Lipova, fiind condus de același director și utilizând același corp profesoral. La 1 septembrie 1938, cele două școli secundare au fuzionat, Gimnaziul Mixt încetând să mai existe ca instituție de sine stătătoare.

Învățământului profesional i s-a acordat o importanță deosebită din partea autorităților școlare cae urmăreau îndreptarea tinerilor, îndeosebi a celor din mediul rural, spre activitățile lucrative din comerț, industrie și agricultură. Dovada acestei preocupări a statului român a constituit-o creșterea rețelei școlare de învățământ practic de la 119 școli în 1919 la 484 în 1928.

Învățământul comercial românesc în județul Arad a debutat la 20 iunie 1919 la Lipova, când autoritățile române au luat în primire localul și bunurile fostei Școli Comerciale Medii Maghiare din localitate. Școala Comercială de Comerț a fost una din primele unități școlare de învățământ românesc deschise în vestul țării după 1918. Organizatorul și directorul noii

școli a fost profesorul de matematică Vasile Suciu, personalitate a învățământului românesc arădean, autorul unei tabele de logaritmi cu cinci zecimale³⁰. Anul școlar s-a deschis de fapt la 1 octombrie 1919, școala dispunând de un colectiv didactic format din șapte profesori, toți români și 73 de elevi distribuiți în cele trei clase. Din totalul elevilor înscriși, 57 erau români, ceea ce reprezenta 72% din efectivul școlii, în anul școlar anterior românii reprezentând doar 32% din populația școlară. Explicația acestei schimbări radicale rezidă, pe de-o parte, în transformarea fostei școli comerciale maghiare în școală comercială românească, iar pe de altă parte - o consecință firească a noului statut al școlii de după război - în aflulxul elevilor români din localitățile din jurul Lipovei și din podgoria Aradului³¹. Treptat școala a intrat „pe adevăratul făgaș al consolidării sale...”³². Dar, școala a trecut și printr-o serie de dificultăți, încât, la sfârșitul anului 1924 „se găsea la o grea răspântie,era pe punctul de a fi desființată:nu erau profesori,nu erau elevi;școala era complet desorganizată...”³³. Pentru a face față numărului în continuă creștere al elevilor veniți din alte localități, s-a ridicat clădirea nouă a internatului cu 50 de locuri, care a fost inaugurată la 24 septembrie 1924 în prezența ministrului instrucțiunii, dr. Constantin Angelescu și a președintelui comitetului școlar, Sever Bocu. Ministrul Constantin Angelescu a dat școlii suma de 250.000 de lei, iar Gheorghe Cipăianu, senator de Lipova, a pus la dispoziția școlii imobilul și 25 de iugăre de pământ³⁴. Cu taxa de 800 de lei lunar, internatul era cel mai ieftin din întreaga țară³⁵. În scurt timp Școala de comerț din Lipova devine „a 3-a din țară din toate punctele de vedere”³⁶, având un „select corp didactic, cu pregătiri superioare, băieți tineri și de muncă”³⁷. Numărul elevilor „s-a întreit”, iar „mobilierul, colecțiunile, s-au ordonat, aranjat, separat astfel că întreaga școală poate servi de model...”³⁸. În anul școlar 1924-1925 frecventau cursurile școlii 103 elevi³⁹. În anul școlar următor numărul elevilor a crescut la 214⁴⁰. În anul școlar 1926-1927 erau înscriși 196 de elevi, rămânând la sfârșitul anului școlar 163 de elevi⁴¹. Efectivele școlare cresc din nou ajungând în anul școlar 1928-1929 la 207 elevi⁴², iar un an mai târziu, urmau cursurile 215 elevi⁴³. În anii școlari care au urmat, 1931/1932-1937/1938, efectivele școlare au scăzut foarte mult: 158 de elevi în 1931-1932⁴⁴, 54 de elevi în 1933-1934⁴⁵, 30 de elevi în 1934-1935⁴⁶, 27 de elevi în 1936-1937⁴⁷. Școala avea și o bibliotecă cu un consistent fond de carte. În anul 1924, școala primește 202 cărți din partea profesorului universitar Traian Lalescu și încă 198 de cărți din partea generalului Ștefan Stoica din Lipova, „toate cărți românești”⁴⁸.

Pentru merite deosebite în susținerea Școlii Superioare de Comerț din Lipova, sunt declarați „membrii de onoare” ai comunității școlare din

Lipova „dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice, dr. Gh. Cipăianu, ministru-subsecretar de stat, Ilie C. Purcaru, director general al Învățământului profesional și dispune ca numele lor să fie trecut în „Cartea de Aur” a școlii, ca pildă a generațiilor viitoare”⁴⁹.

Primul an de învățământ românesc s-a desfășurat după o programă analitică adaptată după cea maghiară din 1895, în care s-au introdus limba română, istoria românilor și geografia României. Ca discipline de specialitate în programă figurau aritmetica comercială, stenografia, corespondența comercială, contabilitatea și lucrări de birou. De asemenea, în cei trei ani de școală, studiul limbilor străine-limba germană și limba franceză-ocupa un loc important în planul de învățământ alături de celelalte discipline de bază⁵⁰. Din anul școlar următor, la clasele I și a II-a s-a introdus programa școlilor comerciale superioare din Regat, iar clasa a III-a își desfășura activitatea conform programei primite de la Directoratul General al Învățământului Cluj prin Ordinul nr. 2400 din 1922⁵¹. În acest mod s-a făcut trecerea spre unificarea treptată și a învățământului comercial din România Mare. De la 1 septembrie 1936, Școala de comerț a devenit Liceu comercial mixt, având în continuare 4 clase până în anul 1938. Din acest an a preluat și clasele Gimnaziului mixt din localitate, cu care a fuzionat, având din acest moment 8 clase.

Între anii 1924-1925, în localul Școlii Superioare de Comerț din Lipova, Academiiile de Înalte Studii Comerciale din București și Cluj au pus bazele unei Academii Libere sub egida căreia se desfășurau anual cursuri de vară între 5-25 august, la care participau „auditori din întreaga țară”⁵². Era prima „Academie Liberă „din România.

În afara orelor de curs, profesorii și elevii au organizat spectacole omagiale cu prilejul zilelor naționale, iar banii adunați se donează pentru ridicarea unui monument al slujitorilor școlii căzuți în Primul Război Mondial. La 10 decembrie 1921 s-au pus bazele Societății de lectură „Atanasie Marienescu” care a debutat încă din 1920 sub forma unui curs de două ore pe săptămână de limba română, pentru toți elevii veniți la noua școală unde trebuia să se familiarizeze cu felul de judecată românească și parțial și cu literatura română. Societatea de lectură a elevilor Școlii de comerț din Lipova, condusă de către profesorul Teodor Selagian, a contribuit la aprofundarea de către elevi a limbii și literaturii române și a produs chiar mici creații literare⁵³. Profesorii au organizat săptămânal, în fiecare seară de joi, începând cu anul 1919, conferințe publice pe teme de actualitate în sala restaurantului central din oraș. Aceste activități urmăreau „românizarea acelor ținuturi și asigurare societății locale și a tineretului cu câteva clipe de înălțare sufletească săptămânală”⁵⁴. Inițiativa profesorilor Școlii de comerț

s-a bucurat de o bună apreciere din partea localnicilor care au ocupat până la ultimul scaun sala de festivități.

După reforma învățământului din august 1948, și-a schimbat denumirea în Școala tehnică de administrație economică mixtă Lipova, numărul claselor reducându-se din nou la patru.

Începând cu anul 1920 și-a început activitatea Școala medie de stat pentru fete din Lipova⁵⁵. Noua instituție de învățământ în limba română avea sediu comun cu Școala superioară de comerț locală. De la început școala s-a confruntat cu o serie de neajunsuri, inerente de altfel unui demers de această natură. Așa cum rezultă din procesele verbale de inspecție, era „de dorit ca școala să aibă corp profesoral propriu. Se simțea nevoia de puteri didactice proprii, îndeosebi pentru matematică-fizică”⁵⁶. Lipsa unui local propriu reprezenta de asemenea un impediment în derularea în condiții optime a procesului de învățământ. „Mare neajuns e pentru această școală că e sub același acoperiș cu școala de comerț și cu cea medie de băieți”⁵⁷. La acest neajuns se adaugă și faptul că „școala de ucenici își ține lecțiile în clasele fetelor”⁵⁸. Școala „nu are nici o zestre, nici mobilier, nici aranjament propriu. Deocamdată folosește ceea ce poate obține împrumut de la școala medie de băieți”⁵⁹. În anul școlar 1923-1924, școala de ucenici a fost mutată într-un alt local. În lipsa unor cadre didactice proprii de specialitate, „totul se face fără viață și monoton”, datorită „lipsei de pregătire”⁶⁰. Se impunea de urgență, ca „fiecare membru al corpului profesoral să pregătească programa analitică a studiilor ce predă, cu împărțirea pe săptămâni și luni” a disciplinelor din planul de învățământ⁶¹.

În primul an școlar de activitate, 1920-1921, școala a funcționat, așa cum era firesc, cu o singură clasă și un număr de 39 de eleve⁶². În anul școlar 1922-1923, școala funcționa cu clasele I-III, având 54 de eleve⁶³. Începând cu anul școlar 1923-1924, Școala medie de fete din Lipova funcționează cu patru clase, efectivele școlare crescând la 93 de eleve „regulate” și 8 eleve „particulare”⁶⁴. Cu toate acestea, directorului școlii, V. Debău, profesor titular de religie și paroh local, îi „este imposibil să scoată această nefericită școală din halul în care ea se sbuciuma”⁶⁵. Mai mult, cursurile se prelungesc cu zece zile pentru că rezultatele sunt slabe „datorită lipsei de profesori, schimbărilor și absențelor îndelungate, obișnuite în corpul profesoral”⁶⁶. La 27 martie 1924, într-un proces verbal de inspecție școlară, inspectorul școlar consemna. „La această școală sunt necesare profesoare pregătite, conștiincioase și stabile, apoi obiecte didactice. Iar dacă acestea nu se pot asigura, mai bine decât să nefericim elevele în urma unei instrucții iluzorii și compromise, aș fi de părere ca școala să fie sistată”⁶⁷. În anul 1924, școala dispunea de 3 profesoare titulare și 2

profesoare suplinitoare, dar și acestea „numai pe hârtie, căci de fapt a funcționat directorul ca profesor de religie”⁶⁸.

Cu toate acestea, efectivele școlare sunt în creștere în continuare: 95 de eleve în anul școlar 1924-1925⁶⁹, 96 de eleve în anul școlar 1925-1926⁷⁰. Începând cu anul școlar 1926-1927, populația școlară scade la 82 de eleve⁷¹, pentru ca în anul școlar 1929-1930 să frecventeze cursurile numai 29 de eleve⁷².

În anul școlar 1928-1929 școala și-a schimbat denumirea în Gimnaziul de stat pentru fete, menținându-se până la desființare, în anul 1930.

La Lipova, populația românească majoritară a conviețuit în toleranță și concordie cu importante comunități de evrei, germani și maghiari. În acest context, înainte de 1918, pe lângă școlile de stat și cele confesionale românești, a funcționat și o școală confesională pentru fete, fondată de către Dieceza de Cenad⁷³, subvenționată de comunitatea bisericească romano-catolică din Lipova și condusă de călugărițele Mănăstirii „Notre-Dame” din localitate.

La înființare, în anul 1875⁷⁴, era organizată ca o școală primară, ca apoi, începând cu anul școlar 1892-1893, să i se adauge - în cadrul aceleași conduceri - și clasele proprii școlii civile. Școala avea o programă analitică asemănătoare cu cea a școlilor de stat, cu deosebirea că procesul de instruire era încredințat îndeobște călugărițelor. Limba de predare a fost la început maghiara, iar din anul 1919, a devenit germana.

Denumirea școlii a devenit în anul 1928, Gimnaziul romano-catolic de fete Lipova⁷⁵ sub care a rămas până la desființare în anul 1948.

Liceele comerciale din Lipova și Arad au asigurat în perioada interbelică specialiștii calificați pentru întreprinderile comerciale și bancare din județ, cât și din întreaga parte de vest a țării, aducând astfel o contribuție importantă la progresul realizat de economia României Mari. Orașul Lipova a reprezentat de asemenea între cele două războaie mondiale, un centru de perfecționare a învățătorilor. Se cuvine a se menționa în acest sens derularea Cursurilor de vară de la Băile Lipova între anii 1934-1938, care prin modul de desfășurare, cât și prin implicarea efectivă a unor personalități ale științei și culturii românești în frunte cu Constantin Rădulescu Motru, s-au transformat în Universitatea de vară (1938-1939) cu un prestigiu binemeritat în întreaga țară. În anul 1940, pe fondul pregătirilor de război și al ascensiunii Gărzii de Fier, biblioteca și arhiva Universității au fost dîtruse, revista „Tineretul învățătoresc” a fost suspendată, iar cursurile au fost interzise. Prin cei șase ani de activitate fructuoasă „Cursurile de vară” și

în egală măsură așezarea de pe Mureș- Lipova” s-au impus în atenția lumii învățătoarești din întreaga țară.

Lipova „a dormit de sute de ani. Din gloria ei de altădată, când dădea azil la regi și regine în exil, când monetăria statului era aci, când era mijlocitoarea de schimb, cu comptoare de bancă și de comerț între Ardeal și Balcani până la Bizanț și pe coastele Dalmate până la Raguza și Venetia, ea scăpătase la nivelul unui sat sau a unor ruine medievale. Am oprit această decadentă și am desmintit teoria despre lipsa noastră de capacitate de formare de orașe...” afirma Sever Bocu la 8 noiembrie 1930 în cuvântul rostit în ședința festivă a Consiliului comunei urbane Lipova cu prilejul inaugurării iluminatului electric în localitate. Orașul de pe Mureș redevenea în perioada interbelică o urbe racordată la fluxul progresului, în care se îmbina în mod fericit tradiția cu modernitatea.

Note

¹ *Gazeta oficială*, Sibiu, nr.13 din 15/28 februarie 1919.

² Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 388.

³ Gheorghe Iancu, *Din preocupările Consiliului Dirigent pentru organizarea administrației românești în Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj, XIV, 1971, p. 206.

⁴ I. Clopoșel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 163.

⁵ *Gazeta poporului*, Anul 2, nr. 29 din 20 iulie 1919, p. 4.

⁶ Pentru detalii vezi, Gheorghe Iancu, *op. cit.*, pp. 198-202.

⁷ V. Merușiu, *Județele din Arad și din Maramureș până în Banat*, Cluj, 1929, p. 159.

⁸ C. Martinovici, N.Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, p. 9.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ N. Istrati, *Indicatorul comunelor din Ardeal și Banat*, Anexe (harta).

¹¹ *Monitorul oficial*, nr. 274 din 9 decembrie 1929, pp. 15-18.

¹² V. Merușiu, *op. cit.*, p. 161.

¹³ *Anuarul statistic al României. 1937-1938*, București, 1939, p. 43.

¹⁴ *Ibidem*, p. 22.

¹⁵ *Anuarul statistic al României. 1923*, București, 1923, p. 23.

¹⁶ *Idem*, 1928, București, 1928, p. 18.

¹⁷ *Idem*, 1930, București, 1932, p. 33.

¹⁸ *Mișcarea populației României în anii 1931-1944*, extras, pp.3-47; *Idem*, anul 1932, pp. 67-68; *Idem*, anul 1933, pp. 83, 87; *Idem*, anul 1934, pp. 5, 6, 9; *Idem*, anul 1935, pp. 7, 8, 11, *Buletinul demografic al României*, nr. 9, septembrie 1936, pp. 476, 479.

¹⁹ Arh. Naț. Dir. Jud. Timiș, *Fond Insp. General Ad-tiv Regional Timiș*, dos.274. 493, f. 16-26.

²⁰ *Vezi Regulamentul Provizor pentru școlile secundare (licee de băieți), de fete și gimnazii*, Tiparul tipografiei arhiepiscopale, Sibiu, 1919.

²¹ *Monografia Liceului „Ioan Slavici” (acum „Moise Nicoară”) din Arad, 1745-1919-1979*, Arad, 1971, p. 40.

-
- ²² *Românul* din 13 mai 1920.
- ²³ Vasile Popeangă, *Învățământul din județul Arad între anii 1919-1924*, în *Anuarul Liceului Pedagogic Arad pe anul școlar 1968-1969*, p. 123.
- ²⁴ Arh. Liceului Pedagogic Arad, doc.1108/1922.
- ²⁵ I. Bratu, *Învățământul secundar din Ardeal, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul. 1918-1928*, II, București, 1929, p. 10-20.
- ²⁶ *Anuarul școlii civile de stat și al Școlii comerciale medii din Lipova pe anul școlar 1891/1892*, Arad, 1892, p. 42.
- ²⁷ *Ibidem*, pp. 15-16.
- ²⁸ *Anuarul Școalei medii (Civile) de Stat pentru Băieți din Lipova pe anul școlar 1923-1924*, publ.de Gh. Radu director, Tipografia Nic. Beer. Lipova (banat), 1925, p. 8.
- ²⁹ *Ibidem*, p. 7.
- ³⁰ Victor Bleahu, *Monografia orașului Lipova*, Ed. Marineasa, Timișoara, 2001, p. 194.
- ³¹ V. Suci, *Anuarul Școlii superioare de comerț din Lipova pe anul I după naționalizarea școlii. 1919-1920*, Lipova, 1921, p. 3.
- ³² Serviciul Județean Arhivele Naționale Arad (în continuare *SJAN Arad*), *Fond Școala Superioară de Comerț Lipova. Registrul de procese verbale al Comitetului Școlar. 1923-1929*, f. 35(verso), 36.
- ³³ *Ibidem*, f. 37(verso), 38.
- ³⁴ *Ibidem*, f. 39.
- ³⁵ Virgil Valea, *Cultură și spiritualitate românească în Arad în perioada interbelică (1919-1940)*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2005, p. 135.
- ³⁶ *SJAN Arad, Fond Școala Superioară de Comerț Lipova. Registrul de procese verbale al Comitetului Școlar. 1923-1929*, f. 39.
- ³⁷ *Ibidem*.
- ³⁸ *Ibidem*.
- ³⁹ *Ibidem*, f. 17.
- ⁴⁰ *Ibidem*, f. 21.
- ⁴¹ *Ibidem*, f. 31, 71.
- ⁴² *Ibidem*, f. 45-46.
- ⁴³ *Ibidem*, f. 51-52.
- ⁴⁴ *Idem, Reg. nr. 4 de procese verbale pe anii școlari 1931-1935*, f. 1-6.
- ⁴⁵ *Ibidem*, f. 141-143.
- ⁴⁶ *Ibidem*, f. 156-157.
- ⁴⁷ *Idem, Proces verbal pe anul 1937*, f. 77-78.
- ⁴⁸ *Ibidem*, f. 40.
- ⁴⁹ *Ibidem*, f. 43 (verso9), 44.
- ⁵⁰ V.Suci, *Anuarul Școlii superioare de comerț pe anul II*, Lipova, 1921, p. 40.
- ⁵¹ *Idem, Anuarul școlii superioare de comerț pentru băieți pe anul 1923-1924*, Arad, 1925, p. 13.
- ⁵² *SJAN Arad, Fond Școala Superioară de Comerț Lipova. Registrul de procese verbale al Comitetului Școlar. 1923-1929*, f. 51.
- ⁵³ *Anuarul Școlii superioare de comerț din Lipova pe anul II*, p. 57.
- ⁵⁴ *Românul*, an VIII, nr. 160 din 15 noiembrie 1919, p. 3.
- ⁵⁵ *Anuarul școlii medii civile de stat pentru băieți Lipova, 1922-1923*, pp. 1-2.
- ⁵⁶ *SJAN Arad, Fond Școala de stat pentru fete Lipova*, Reg. 2/1923. *Condica de inspecție a Școalei medii de fete din Lipova*, f. 2.

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ *Ibidem.*

⁵⁹ *Ibidem*, f. 3.

⁶⁰ *Ibidem.*

⁶¹ *Ibidem.*

⁶² *Idem*, *Reg. matricol1/1920-1921*, f. 6; *Idem*, *Reg. 2/1920-1921. Matricula elevelor de la școala medie de fete din Lipova pe anul 1920-2*, f. 2-3.

⁶³ *Idem*, *Reg. 1/1922-23. Matricula elevelor de la școala medie de fete din Lipova pe anul 1922-23*, f. 2-3,5-6, 8-11.

⁶⁴ *Ibidem*, *Reg. 2/1923-24*, f. 3 -4.

⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶ *Ibidem*, f. 4.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 3-4.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 3.

⁶⁹ *Ibidem*, *Proces verbal de inspecție din 13 și 14 martie 1925*, f. 6.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 8.

⁷¹ *Ibidem*, *Proces-verbal din 14 iunie 1927*, f. 42.

⁷² *Ibidem*, *Proces –verbal din 19 iunie 1930*, f. 82.

⁷³ *Anuarul Gimnaziului romano-catolic de fete Lipova pe anul școlar 1929/1930*. p. 1.

⁷⁴ SJA. Arad, *Fond Gimn. rom. cat. de fete Lipova*, reg.1/1875, f. 1.

⁷⁵ *Ibidem*, *Reg.2/1916-1936*, f. 323.